

Феминистко
СЕКСуално
образование

За следващите поколения - осигуряване
на безопасни, без насилие и принуда,
основани на равнопоставеност и
взаимност взаимоотношения: обобщен
доклад

УВОД

В продължение на тридесет години Европейско женско лоби (ЕЖЛ) работи за изграждане на справедлива Европа, основана на нашите феминистки ценности за равнопоставеност между жените и мъжете, зачитане на разнообразието, на ценностите ни за мир, достойнство и справедливост. Работейки за постигането на тази наша визия за Европа, осъзнахме, че ангажирането на различни поколения и провеждането на критични дискусии е от ключово значение за разбирането и трансформирането на света около нас.

В момента сексуалното образование в Европа не е унифицирано и варира в зависимост от страната, района, училището и дори в класната стая. ЕЖЛ вярва, че е изключително важно всяко момиче и всяко момче в цяла Европа да бъде овластено и защитено чрез всеобхватно феминистко сексуално образование и всеки да има равен достъп до него. Това не само ще създаде условия за равнопоставеност в сексуалните контакти, но и ще допринесе значително за установяване на по-осъзнати и базирани на взаимно уважение отношение. То ще създаде условия и за изграждане на политически осъзната и ангажирана общественост, благодарение на която насилието, неравнопоставеността и дискриминацията, на които жените и момичетата са подложени ежедневно, ще бъдат ограничени и отстранени.

Европейско женско лоби реализира този проект за да събере информация за практиките в Европа по отношение на сексуалното образование, да идентифицира феминистките принципи, които, ако бъдат приложени, биха могли да допринесат за положителна промяна в нашите общества: да се справят с устойчивите неравенства, пред които са изправени жените и момичетата. **Този доклад има за цел да създаде възможности за промяна и развитие, да подкрепи организации, образователни институции и политици, които се стремят да се справят с несправедливостта и да създадат по-равнопоставена, по-справедлива и по-добра Европа.**

Най-важната отправна точка за специфичните по темата професионални препоръки в Европа са Стандартите за сексуално образование на Световната здравна организация – Европа (WHO-Europe) и на Федералния център за здравно образование, 2010 г. (the BZgA Centre for Health Education). Те дават подробни препоръки и насоки за създаване на основните стандарти за сексуално образование, но придържайки се към хетеронормативността, те не предлагат структурен анализ и не разглеждат критично както властовите отношения между половете, така и влиянието на порнографията. Последното ръководство на ООН (2018 г.)¹, което предлага насоки за сексуално образование се справя малко по-добре в това отношение. Ръководството отбелязва, че децата трябва да бъдат образовани по отношение на джендър стереотипите и трябва да знаят, че насилието над жените и момичетата е в резултат на желанието да се упражнява власт и господство, а не поради невъзможност да се контролират физическите пориви и нужди (с.52).

Поради липсата или недостатъчното отразяване на феминистката гледна точка в тези международни стандарти и рамки и поради липсата на последователност в прилагането на определени практики, Европейско женско лоби намира за изключително важно да предложи своята феминистка гледна точка по отношение на сексуалното образование.

---

¹ International technical guidance on sexuality education, 2018

Най-фундаменталният аспект, който трябва да бъде включен допълнително в сексуалното образование е да се оспори йерархичната връзка между жените и мъжете. Ако не признаем и не подчертаем изрично необходимостта от феминистки подход при сексуалното образование, структурната природа на тази неравнопоставеност и нейното проявление в сексуалните и изобщо в човешките отношения, диференцираното позициониране на момичетата и момчетата, повишените рискове за момичетата, общественият ефект от тези въпроси ще бъде оставен само в рамките на дискусията.

Докладът дава предложения за прогресивни промени на национално и международно ниво в регулирането и развитието на образованието с цел постигането на трансформиращо феминистко сексуално образование. Докладът установява ключови принципи, които са решаващи за установяването и поддържането на критично и конструктивно взаимодействие с младите хора по отношение на техните връзки и сексуалност, и как тези връзки и опит си взаимодействат с обществените нагласи, култура, традиции, вярвания, убеждения.

Методология

Европейското женско лоби предлага знания, базирани на следните пет принципа: правата на жените са човешки права; солидарност; включване; автономност; участие. Следвайки тези принципи ЕЖЛ възприема феминистката рамка като теоретична основа на този доклад. Докладът се основава на информация, получена през 2016 г. от 28 национални платформи на ЕЖЛ и от други, свързани с темата национални организации, на които беше изпратен специално подготвен от ЕЖЛ въпросник, който имаше за цел да картографира ситуацията във всяка отделна страна, и да даде възможност да бъдат споделени конкретни препоръки и предложения. Трябва да се има предвид, че въпросникът дава значително място за тълкуване и в този смисъл изявленията на представителите от всяка от тези 28 държави не биха могли да бъдат сравними. И все пак, основните моменти, опасения и изводи, направени от организациите, бяха сходни и анализът разкри ясни модели, споделени визии и заявени нужди и изисквания. По време на подготовката на доклада бяха прегледани и взети под внимание съществуващите ключови международни документи, като част от по-широката система, в която този доклад трябва да бъде разглеждан.

Съкращения на английски език и техните съответствия на български език

AOUM : “Abstinence only until marriage” method – методът „въздържание преди брака“

BDPA: Beijing Declaration and Platform for Action – Пекинска декларация и платформа за действие

CoE : Council of Europe – Съвет на Европа

CEE : Central-Eastern Europe – Централна и Източна Европа

CEEBBS: Central Eastern European, Baltic and Balkan States – Централно и Източно- европейски, Балтийски и Балкански държави

EC : European Commission – Европейска комисия (ЕК)

EP: European Parliament – Европейски парламент (ЕП)

EU: European Union – Европейски съюз (ЕС)

EWL: European Women’s Lobby – Европейско женско лоби (ЕЖЛ)

FRA: Fundamental Rights Agency – Агенция на ЕС за основните права

IPPF: International Planned Parenthood Federation – Международна федерация по семейно планиране

RSE: Relationship and Sexual Education – Взаимоотношения и сексуално образование

SE: Sexuality Education – сексуално образование

SRHR: Sexual and Reproductive Health and Rights – сексуално и репродуктивно здраве и права

VAWG: Violence against women and girls – насилие над жени и момичета

WHO: World Health Organisation – Световна здравна организация (СЗО)

Кодове на страните²

AT - Австрия

BE/FR - Белгия/Франкофонски район

BE/FL - Белгия/Фландрия

BG - България

CY – Кипър

CZ - Чехия

DK - Дания

ES - Испания

GR - Гърция

HU - Унгария

IT - Италия

LV - Латвия

LT - Литва

LU - Люксембург

MK – Северна Македония

MT - Малта

NL - Нидерландия

RO - Румъния

SI - Словения

SE - Швеция

TR - Турция

UK/E – Обединено Кралство/ Англия

UK/NI - Обединено Кралство / Северна Ирландия

UK/S - Обединено Кралство / Шотландия

UK/W - Обединено Кралство / Уелс

---

² В текста кодовете на страните са оставени съгласно установената абrevиатура на латиница

Съдържание

1. Феминистки принципи и цели на сексуалното образование

09

Нашите 15 феминистки принципа

10

Пет водещи цели и концепция за феминистко образование

11

Включване на слабо представени групи

14

2. Законодателство и общо приложение

18

Европейска и международна правна рамка

18

Различия в рамките на ЕС:

- Законодателство и практика

19

- Различия по географски области

22

3. Застъпничество за феминистко сексуално образование: препоръки и

необходими действия

24

Регулаторни действия

24

Разработване на учебни програми и обучения

25

Кампании, инструменти и ресурси

26

Финансиране

27

Изследвания

27

Благодарности

29

Настояваме всяко момиче и всяко момче, без значение къде живее, да има достъп до основано на факти и доказателства, приобщаващо сексуално образование, съобразено с нейните/неговите специфични нужди.

Феминистки принципи и цели на сексуалното образование

Какъвто и да е контекстът, всяко сексуално образование трябва да се базира на прогресивна и трансформираща основа, която активно допринася за постигане на равенство между жените и мъжете. В този доклад са изложени основните принципи, които трябва да се прилагат във всички области на сексуалното образование както от авторите на учебното съдържание, така и от политиците и от застъпниците. Важно е да се гарантира, че тези принципи са от полза за всички жени и момичета, като се обърне специално внимание на съдържанието, което трябва да отразява нуждите на всеки, независимо от произхода, опита, ситуацията. Не всички момичета имат достъп до традиционните форми на образование. За тези момичета е необходимо да се положат допълнителни усилия и да се осигурят допълнителни курсове, които да са безплатни и в съответствие с конкретния контекст. Накрая, учебните материали по сексуално образование не трябва да са изолирани от цялостния учебен процес: необходимо е да се положат всички усилия за интегриране на основните феминистки принципи във всеки учебен предмет за да се гарантира участието на цялото общество за постигането на феминистка Европа.

Нашите 15 феминистки принципа на сексуалното образование

1. Изчерпателно и цялостно: включва социален, етичен, психологичен, правен и исторически подход и материал по отношение на взаимоотношенията, като анализира отношенията между половете от гледна точка на структурното неравенство и властовите отношения между половете.
2. В съответствие с ценностите за равенство, взаимност, уважение, автономност, критично мислене, без насилие, без надмощие, с лична и социална отговорност.
3. Спазване на принципа, че никой няма „право“ на секс: сексуалните отношения се основават на взаимно желание, уважение и равенство
4. Без риск и насилие
5. Превенция и спазване на принципа за равенство и взаимно удоволствие в сексуалните отношения
6. Разрушаване на джендър стереотипите и нормите: представяне на хора с различно телосложение; окосмяване; ясно отричане и справяне с проблеми като самонараняване/нездравословно хранене и т.н.; насърчаване към приемането на собственото тяло
7. Включване в учебното съдържание, заедно с обучението по социални науки, политически науки, биология и т.н., и е в съответствие с нашите пет основни цели и концепции за феминистко образование.
8. Разработено и провеждано след консултации с организации, които работят за правата на жените и със заинтересованите страни (младежи, учители и родители)
9. Съпроводено от услуги, достъп до контрацептиви, с грижа за репродуктивното здраве и защита от болести, предавани по полов път, и е придружено от съответни политики и институционални действия и грижи.
10. Преподавано от добре обучени преподаватели, вкл. и срещу насилието над жени и момичета и сексизъм.
11. Обучение от ранна възраст и продължаващо до края на училището, със съответното за възрастта и основано на факти съдържание.
12. Задължително и широко прилагано, достигащо до всички групи.
13. Отразяващо специфични нужди и с разнообразно съдържание.
14. Качествено и ефективно образование, гарантирано и подкрепено с необходимите ресурси, приоритети, наблюдение и оценка на учебното съдържание и преподаване.

15. Преподаване посредством интерактивни методи, с уважение и внимание към учениците; насърчаване към дискусии в рамките на класната стая и в училище.

Пет водещи цели и концепция за феминистко образование

Сексуалното образование не може да съществува изолирано. То трябва да бъде част от образователната система, която изследва различни аспекти на обществото, в т.ч. и патриархалната система на нашето общество, която позволява болка и срам във взаимоотношенията. Европейско женско лоби настоява следните пет взаимосвързани ключови теми да бъдат не само част от обучението по сексуално образование, а и да бъдат включени в учебния материал по всички възможни предмети и по-конкретно в учебното съдържание по социални, политически, исторически науки, в часовете по биология, наука и технологии, инженерство и математика. Принципите също трябва да бъдат представяни и разглеждани като част от училищните политики срещу тормоз, преследване, насилие, вкл. и в онлайн пространството.

ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВСЕОБХВАТНО ОБРАЗОВАНИЕ ПО СЕКСУАЛНО И РЕПРОДУКТИВНО ЗДРАВЕ И ПРАВА

Феминисткото сексуално образование предоставя на студентите знания за биологията, промените по време на пубертета, репродукцията и репродуктивното здраве на жените и на мъжете. То подкрепя младите хора да разберат по-добре промените, които настъпват по време на пубертета. То открито говори за рисковете от всеки сексуален акт и **пропъжда съществуващите митове**. То съдържа информация за полово-предаваните болести, тяхната превенция и съществуващи контрацептиви, за начините на тяхната употреба и за техните предимства и недостатъци. Феминисткото сексуално образование подчертава принципа на **взаимната отговорност**. При употребата на контрацептиви и превенцията и насърчава обсъждането на тези теми в интимните връзки. То дава възможност учениците да направят информиран съзнателен избор за техния сексуален и репродуктивен живот и най-вече дава **възможност на момичетата да планират своето майчинство през целия си жизнен цикъл**. То дава знания за бременността и нейното прекъсване и открито дискутира последствията. То открито поставя на дискусия т.нар. „чувствителни“ въпроси като мастурбация, девственост, преждевременна еякулация, импотентност, менструация и разсейва митовете за тях. **То информира учениците за техните права** свързани с тяхната сексуалност и репродуктивно здраве и ги насърчава да ползват правата си, както и правото си на здравословен, сигурен и доставящ удоволствие секс (дотогава докато и партньорът го желае; то не насърчава абсолютното право на секс с друго лице). То съдържа информация за мъжките и женските полови органи и тяхната функция при получаването на удоволствие от сексуалния акт.

ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ЗНАНИЯ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА НАСИЛИЕТО

Феминисткото сексуално образование има за цел превенция на насилието и предоставя знания за всички форми на насилие и тормоз над жените и момичетата, вкл. и за насилието, породено от хомофобия. То подпомага учениците да разберат случаите на насилие над жени и момичета, свързвайки го със сексизма, и помагайки им да осъзнаят, че то се случва в един по-широк социален и структурен контекст, характеризиращ се с йерархията и господството на мъжете над жените.

То предоставя на учениците знанието за езика, с който могат да опишат насилието и неговите различни форми и по този начин им помага да го идентифицират, разпознават и докладват. То се бори с обвиняването на жертвите, подчертава отговорността на извършителите и *насърчава момчетата да обмислят поведението си и да не участват в обидни, вредни и насилствени практики*. То **подчертава правото да приемеш или да откажеш сексуален акт без принуда, страх от насилие, заклеймяване и дискриминация, и дава възможност на учениците да упражняват това право.**

Феминисткото сексуално образование открито говори и помага на учениците да разпознават насилието, демонстрирано в порнографията и води студентите към развиване на критично мислене по отношение на порнографията и фетишизирането на насилието в масовата култура. Гледането на изнасилване увеличава склонността към приемането му и насърчава агресивното сексуално поведение (Dawson et al., 2019). Днес децата научават за сексуалността най-вече благодарение на неограничения достъп до онлайн порнография, което оказва тревожно влияние върху тяхното възприятие за секса и за сексуалните практики. Феминисткото сексуално образование дава на учениците знания за да разберат вредите от проституцията и има за цел да попречи на момчетата да злоупотребяват с жените, подложени на сексуална експлоатация. **То помага на учениците да разберат концепцията за съгласие (в смисъла на изискващо пълно желание, страст и ентузиазъм) и изричната необходимост от такова съгласие.** Феминисткото сексуално образование включва информация за законодателната рамка по отношение на сексуалното насилие, знания за наличните услуги в подкрепа на жертвите и за психологическите последици от насилието.

НАСЪРЧАВАНЕ НА КРИТИЧНОТО МИСЛЕНЕ

Феминисткото сексуално образование предоставя на учениците инструменти за критично отразяване на света около тях. То създава условия за анализ и критично мислене по отношение на половите стереотипи, норми и роли, йерархичните конструкции за мъжественост и женственост, несправедливото разпределение на домакинските роли и полагане на грижи за членовете на семейството, сексизма, омразата спрямо жените, дискриминацията, стереотипите и очакванията спрямо жените, поставянето на жените в ролята на сексуални обекти, хетеронормативността и хомофобията, порнографията и проституцията, двойните сексуални стандарти, ориентираната към мъжете и доминираната от мъжете сексуалност и сексуални практики. С елементи, включени в различни учебни предмети, феминисткото сексуално образование помага на учениците да разпознават и формулират критичност спрямо несправедливостта и властовите полови отношения, и дава възможност

за критичност по отношение на обществени нагласи, социални ситуации, ролята на медии/рекламата/изкуството/литературата/др. в това отношение. То дава медийна грамотност. **Феминисткото сексуално образование подпомага учениците да идентифицират динамиката на властта и да разберат и признаят, че личното е политическо.** Това образование има за цел да вдъхнови дискусия и критично мислене, **поставяйки различни въпроси и използвайки интерактивни методи на обучение.** Като позволява и насърчава учениците да поставят под съмнение преобладаващите норми, практики и послания, феминисткото сексуално образование има за цел да смекчи ефекта от сексистското индоктриниране и джендър социализацията, които неизбежно засягат децата и младите хора. Феминисткото сексуално образование има за цел и да спре възпроизвеждането на патриархалния социален ред.

НАСЪРЧАВАНЕ НА ЗДРАВΟΣЛОВНО И БЕЗ ПРИНУДА ПОВЕДЕНИЕ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Феминисткото сексуално образование включва упражнения и възможности за развитие на индивидуалността, като подчертава необходимостта от признание и уважение към всеки като към равен, както и отрича практиките на контрол, принуда, натиск, агресивно и доминиращо поведение. То има за цел да подобри способността на учениците да съпреживяват и да формират истински връзки с другите. То помага на учениците да разпознаят и разкрият как могат да реагират или да запазят динамиката на силата в междуличностните и груповите отношения. То включва дискусии по отношение на характеристиките на здравословните взаимоотношения и какво характеризира неравноправните отношения. Предлагайки алтернатива на порнографския модел и сценарий на отношения, феминисткото сексуално образование предоставя умения за възпроизвеждане на положителен модел на сексуалност. То дава възможности за развитие на комуникативните умения у учениците, така че те да могат открито да обсъждат своите граници и желания, да дискутират чувствителни теми като сексуалността, и да уважават границите и самоопределянето на другите. **То противодейства на установените в социума сексуални права на мъжете и дава ясно да се разбере, че нито едно момиче или жена не дължи нищо на нито едно момче или мъж.** Това образование има за цел елиминирането на тормоза, особено тормоза на джендър основа, хомофобията и тормоза над момичета и момчета, които не отговарят на т.нар. „общоприети“ норми. То насърчава толерантността и приемането на различията и допринася за израстването на учениците като отговорни и уважавани граждани и членове на обществото.

ПОДПОМАГАНЕ НА ЛИЧНОСТНОТО РАЗВИТИЕ И НА ЗДРАВΟΣЛОВНО ОТНОШЕНИЕ КЪМ СЕБЕ СИ

Феминисткото сексуално образование подпомага личностното развитие и възпитава здравословно отношение спрямо себе си. То противодейства на вредния натиск, който поставя жените и момичетата в ролята на обект, най-вече сексуален обект, противодейства на налагането на недостижими стандарти за красота и обявява естествената красота и желанието за основна ценност на жените и момичетата. То също така противодейства на вредния за момчетата натиск да следват модела на доминиращия мъж, който не показва „слаби“ емоции. Феминисткото сексуално образование обсъжда открито практиките на

самонараняване, травма и дисоциация и има за цел да ги предотврати и отстрани. Това образование помага на учениците да се чувстват комфортно в собственото си тяло, насърчава здравословното физическо и психическо поведение, развитието на самочувствие и позитивност. То насърчава развитието на самосъзнание и самопознанието с цел учениците да бъдат в състояние да идентифицират своите граници, нужди и желания като цяло и в конкретни ситуации. Това образование подкрепя учениците, особено момичетата, да изразят ясно и категорично своето желание, да формулират и налагат своите граници. **Благодарение на феминисткото сексуално образование учениците се научават да развият умения за вземане на информирани и съзнателни решения, както и да търсят информация, когато имат нужда от такава.** То подкрепя създаването на самостоятелни личности, подкрепя младите хора в отхвърлянето на порнографските модели и сценарии, насърчава изследването, идентифицирането и развитието на собствените желания и удоволствия.

Включване на слабо представените групи

За постигане на приобщаващо сексуално образование, което отчита разнообразието във всички общности, е от решаващо значение да се насърчава разбирането и създаването на чувствителност към преживяванията на малцинствените групи. Трябва да признаем разнообразието от преживявания, които могат да съществуват във всяко едно общество, класна стая и дори за всеки отделен индивид, и да отчитаме въздействието, което това може да окаже върху индивидуалния опит. Сексуалното образование, основано на принципите на феминизма, предоставя възможност за насърчаване на съпричастност, проява на разбиране и превенция на насилието и тормоза, особено за тези, които са изложени на повишен риск от насилие, принуда или поставянето им в неравностойно социално положение. Европейско женско лоби идентифицира следните (често пресичащи се) групи, като за някои от тях е необходимо включването на специални теми и осигуряването на достъп до образованието. Необходимо е и осигуряването на индивидуален подход при преподаването, не само предназначено в полза на отделните групи, но и за разбирането и ползата за всеки един представител на всяка група.

МАЛЦИНСТВА ПО ПРИЗНАК РАСА, НАЦИОНАЛНОСТ И РЕЛИГИОЗНО-КУЛТУРНИ РАЗЛИЧИЯ

На всички групи, независимо от различията, трябва да се осигури адекватно сексуално образование, като се използва съответен подход, който се бори с расизма, стереотипизирането и фетишизирането на етническите групи, култури и религии и който не прави компромис и критикува патриархалните модели и насилието, основано на патриархалния начин на мислене. Малцинствата трябва да бъдат представени в съдържанието на сексуалното образование. Практиките на тормоз и насилие, които са разпространени в някои общности трябва да бъдат назовани, като се отчита културата на „табу“ по определени теми и възможностите за общностен натиск. Наред с другите форми на насилие над жените и момичетата, които се срещат в обществата, трябва да се обърне внимание на защитата на момичетата от **ранни бракове, генитално осакатяване и така нареченото „насилие, основано на честта“**, посредством

повишаване на осведомеността по отношение на техните права и възможностите за подкрепа. В случай на сравнително наскоро пристигащи индивиди и групи в държава или регион, трябва да се обърне специално внимание на езиковите бариери, културния шок, необходимостта от информация за признатите права и услуги, като се гарантира осигуряването на достатъчно ресурси за предоставянето на тези услуги.

ГРУПИ С ФИНАНСОВИ ПРОБЛЕМИ

Структурните инвестиции в образованието не са от еднаква полза за всички групи. За групите от селски или градски райони, където бедността е системна, или с нетрадиционни образователни системи, много често не се осигурява същото качество и последователност на образованието както в други училищни райони, където липсват финансови проблеми. Необходимо е осигуряване на адекватно сексуално образование за всички групи, както и да се развие съответната инфраструктура. Специално внимание и услуги изискват връщащите се в училище, вкл. и подкрепа извън училищната система. Придружаващите услуги, финансирани от държавата, в случаите на групи и лица в неравностойно положение са силно необходими. В тези случаи трябва да се има предвид повишеният риск от насилие и сексуална експлоатация и сексуалното образование трябва да съдържа допълнителни теми, свързани с **превантивните мерки в защита на момичетата от експлоатация.**

МОМИЧЕТА, НАСТАНЕНИ В ИНСТИТУЦИИ (ЦЕНТРОВЕ ЗА ТЪРСЕЩИ УБЕЖИЩА, ДОМОВЕ ЗА ВРЕМЕННО НАСТАНЯВАНЕ, ЦЕНТРОВЕ ЗА ПСИХИАТРИЧНИ ГРИЖИ, ДОМОВЕ ЗА СИРАЦИ и др.)

Трябва да се има предвид повишеният риск от насилие и сексуална експлоатация за момичета, настанени в различни държавни и психиатрични институции и в системата за приемна грижа. За тези групи материалът за сексуалното образование трябва да бъде допълнен с повече информация за превантивни мерки за защита, вкл. и от (повторна) виктимизация. В тези случаи се изисква адекватен подход за обучение и **включването на по-дълги форми на обучение, а при нужда и предоставяне на индивидуална подкрепа и консултиране.**

Възможно е жените и момичетата от такива институции да нямат достъп до стандартно държавно образование и поради това е особено важно преподавателите по сексуално образование да имат специализирани знания, да боравят свободно с темите и да предоставят информация за правата и услугите по подходящ и достъпен начин. За тези момичета и жени заедно със специализираните услуги и програми, насочени към тяхното овластяване, образование и интеграция, трябва да се осигурят и безопасни помещения за настаняване (в съответствие с изискванията на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие).

ЖЕРТВИ И ПОТЕНЦИАЛНИ ЖЕРТВИ НА НАСИЛИЕ, ОСНОВАНО НА ПОЛА (ВКЛ. И СВИДЕТЕЛИ НА ДОМАШНО НАСИЛИЕ)

За да се гарантира успехът на обучението по сексуално образование е важно да се отчитат възможните травматични истории и по-специално възможните сексуални травми. Преподаването трябва да се провежда внимателно, като се

отчита вероятността във всеки клас да има лица, които са имали или са засегнати в момента от насилие, основано на пола.

Това може да изисква предоставянето на допълнителни и специфични ресурси от страна на държавата. Учениците не трябва да бъдат принуждавани да разкриват преживяванията, а педагозите трябва да бъдат подготвени да разпознават симптомите за преживяно или случващото се в момента насилие или злоупотреба. Преподавателите трябва да реагират по подходящ начин, когато възникнат подозрения или разкрития за такива случаи, както и да бъдат налице политики и програми за насочване на жертвите към съответните служби и организации. Училищата трябва да имат вътрешни протоколи за реагиране на случаи на малтретиране и тормоз в рамките на институцията, вкл. и тези, извършени от преподаватели, както и в случаи на насилие от страна на връстници, и в случаи на сексуален тормоз.

ХОРА С УВРЕЖДЕНИЯ

Подходящо сексуално образование трябва да се осигури на всички групи, независимо от различията в способностите. Необходимо е да се използва такъв подход, който изключва и се бори срещу стереотипите по отношение на хората с увреждания. Езикът трябва да бъде достъпен и приобщаващ, а хората с увреждания трябва да бъдат представени в учебния материал. За момичетата и жените с увреждания е от изключително значение чрез сексуалното образование да изградят независимост и да им се оказва подкрепа както по отношение на това те да имат смелостта да се самоопределят, както и да се дава информация за достъпни за тях услуги по отношение на тяхното сексуално и репродуктивно здраве. Момичетата и жените с увреждания са изложени на по-висок риск от сексуално насилие. А по отношение на мъжете с увреждания са налице стереотипи, срещу които трябва да се работи и да се представя адекватна информация.

СЕКСУАЛНИ МАЛЦИНСТВА

Сексуалното образование не трябва да се ограничава само до хетеросексуалните отношения, а трябва да обхваща както еднополовите, така и двуполовите отношения и да подкрепя разбирането и приемането, включително самоприемането, когато сексуалната ориентация е различна от хетеросексуалната, или когато индивидът не е сексуално привлечен от никого. Преподавателят и съдържанието на образованието не трябва да поставя учениците в ситуация, в която изпитват срам или да бъдат принуждавани да се самоопределят като хетеросексуални. Необходимо е осигуряването на безопасно пространство и/или на лице или организации за контакт за представителите на сексуалните малцинства, за да могат да задават свободно своите въпроси. Съдържанието по предмета трябва да включва информация не само за хетеросексуален полов акт, но и за това какво означават сексуални отношения между лица от един и същи пол, както и информация за превенцията на полово-предавани инфекции и болести при сексуални контакти между хомосексуални двойки.

Всяка трета жена в Европа е преживяла физическо и/или сексуално насилие до навършването на 15 годишна възраст (FRA, 2014)

Сексуалното образование не само трябва да подпомага младите хора при вземането на информирано решение за своя сексуален живот и здраве, но и да ги учи на отговорност, уважение, базирано на правата на човека и на равнопоставеност между половете. [...] Без сексуално образование съществува риск жените да бъдат възприемани по-скоро като репродуктивни машини, отколкото като човешки същества.

Законодателство и общо приложение

Европейска и международна правна рамка

Сексуалното образование е свързано с много международни и европейски политически документи, включително и по отношение на: сексуалното и репродуктивно здраве и права /SRHR/ (като отделни права или признати като подгрупа от правата на човека), права на човека, права на жените, насилие над жени и момичета (VAWG), обществено здраве, ХИВ/СПИН, равенство на жените, социални права, демографски промени, престъпността и наказателното правосъдие, образованието и правата на децата. Политиките и препоръките, формулирани в тези области, често се отнасят до теми, изрично или неявно свързани със сексуалното образование (тълкувана широко и с феминистки подход).

Международната правна рамка ясно очертава насоките както по отношение на минималните стандарти, така и по отношение на най-добрите практики за осигуряване на качествено сексуално образование. В международен план, Програмата за действие на Международната конференция за населението и развитието (UN/ ICPD, 1994, вж. раздел 7) и Пекинската декларация и Платформа за действие (UN/ VDP, 1995, вж. специално чл. 30, 74, 83; Стратегическа цел Б.5) отдавна са определили водещите права и изисквания относно сексуалното и репродуктивно здраве и права и относно сексуалното образование по начин, който напълно се сближава с позицията на EWL, (в т.ч. цялостна реформа на образованието и учебните програми, така че сексизмът не само да не се увековечава, а да се насърчава среда, която благоприятства социалната трансформация).

Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените (CEDAW, 1979) и препоръките на Комитета на CEDAW подчертават значението на „образованието, подходящо за възрастта, което включва научно обоснована информация за сексуалното и репродуктивното здраве“ за овластяването на жените и момичета и за борба с насилието (Обща препоръка №31). Сексуалното образование трябва да бъде включено в учебните програми на всички нива, „срещу стереотипните роли на половете и да насърчава ценностите на равенството между половете и недискриминацията“ (Обща препоръка №35).

По отношение на европейското законодателство и политики Европейският съюз може да се намеси в областта на образованието, за да „подкрепя, координира или допълва действията на страните от ЕС“. Сексуалното образование често се определя като въпрос на общественото здраве (където ЕС има по-силна компетенция), както се предлага от ЕП (2013 г.). ЕС наистина има правомощието да стартира програми, кампании и проекти за сексуално образование с цел гарантирането на общественото здраве. Този подход се подкрепя от позоваване на Европейската социална харта, която задължава страните да „премахнат, доколкото е възможно, причините за влошаване на здравето“ и да „предоставят консултативни и образователни съоръжения за насърчаване на здравето и насърчаване на индивидуалната отговорност по въпросите на здравето.“ Договорът за функционирането на Европейския съюз (2007 г., консолидиран текст 2012 г.) предоставя допълнителна свобода на действие на ЕС в

подкрепа и допълване на усилията на държавите-членки в областта на общественото здраве и в сферата на образованието (вж. чл. 6, 9, 165, 166, 168).

Наборът от Европейски договори, директиви, конвенции и препоръки, които съдържат допълнителни разпоредби и в подкрепа на въпроси, тясно свързани със сексуалното образование и с основните проблеми, отбелязани от Европейско женско лоби. Сред тези документи са Директива 2011/93/ЕС за борба със сексуалното насилие и сексуалната експлоатация на деца, както и с детската порнография (2011); Препоръка CM/ Rec (2009) 5 относно мерките за закрила на децата срещу вредно съдържание и поведение и за насърчаване на тяхното активното участие в новата информационна и комуникационна среда (2009); и Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие (или „Истанбулска конвенция“, 2011 г.). Последната резолюция на Европейския парламент в тази област (2019 г.) подчертава, че липсата на сексуално образование подлага на риск безопасността и благосъстоянието на младите хора и ги прави по-уязвими по отношение на сексуална експлоатация, малтретиране и насилие, включително и спрямо онлайн тормоз. През 2017 г. Съветът на Европа подчертава липсата на комплексно сексуално образование като основна грижа и провъзгласява задължението на държавите да предоставят цялостно, подходяща за възрастта, основаващо се на доказателства и задължително сексуално образование като част от обучението по правата на човека .

Липсата на законови разпоредби за цялостно справяне с всички форми на насилие над жени на равнище ЕС представлява сериозен риск. В допълнение към необходимостта от европейска ратификация на Истанбулската конвенция, липсата на специално законодателство за борба със сексуалната експлоатация въпреки ясното правно основание, оставя жените и момичетата излишно изложени на риск и без защита. Тази празнина в законодателството, освен всичко друго, изпраща погрешно послание за ролята на жените в обществото, като допълнително създава условия за хиперсексуализирането на женския образ, превръщането им в сексуални обекти и като стока за продан, което е в рязък контраст с принципите и целите на феминисткото сексуално образование. По същия начин трайната празнина в европейското законодателство и политика за справяне с разпространението и достъпността на порнографията и с онлайн насилието над жени и момичета поражда множество въпроси, както е посочено в доклада на ЕЖЛ от 2017г. *Нейната Мрежа Нейните Права* (EWL HerNetHerRights, 2017). В допълнение към това оценката на нуждите и въздействието на сексуално образование в цяла Европа е ключов момент, но и сериозно предизвикателство. Налице е липса на между-секторен анализ и изследване на данни, които да обединят взаимно-свързаните аспекти на феноменът „насилие над жени и момичета“, липсата на адекватно феминистко сексуално образование и разпространението на порнографията и сексуализирането на образа на жените в обществото. Така не само се дава неправилно възпитание на младите хора, но се и формират условия и среда за затвърждаване на насилието над жените и възпроизвеждане на насилието от всяко следващо поколение.

Различия в рамките на ЕС: законодателство и практика

Въпреки, че държавите-членки на ЕС са задължени да осигурят качествено сексуално образование, което е в съответствие с европейските и международните стандарти и ангажименти, то правната рамка в целия континент е разнообразна и почти навсякъде е незадоволителна. Сексуалното образование е част от задължителната училищна програма в повечето страни от ЕС, но по-малко от половината от тях регулират предоставянето на сексуално образование чрез закон или чрез национални учебни програми. В малък брой държави родителите могат да освободят децата си да посещават (често вече избираемите) класове по сексуално образование (HU, RO, UK/England, UK/Wales, UK/Scotland). Въпреки че в много случаи сексуалното образование е въведено в училищните програми по повече от един предмет, напр. здраве, психология, гражданство и други социални науки (AT, BE/FL, CY, FI, FR, DE, LV, NL, SL, ES), то често е ограничено до разделение на биология/физиология и ограничен социален контекст, без стабилно интегриране. В някои страни сексуалното образование се преподава изключително от здравна гледна точка (BG, HR, CZ, GR, IT, BYROM, RO, UK, LU), а в други то е част от семейното образование, което въпреки че е по-широко застъпено отколкото преподавано единствено от гледна точка на здравния подход, то създава рискове от запазването на патриархалните ценности и традиционните роли на половете (DK, HU, LT). В повечето държави сексуалното образование е в портфолиото на Министерството на образованието и/или на Министерството на здравеопазването.

Само в няколко случая НПО и организации със специален опит по темата участват в разработването на тези учебни програми. Сексуалното образование най-често се преподава от учители, които биха могли да го възложат на експертни организации или неправителствени организации. В някои случаи (по-специално BE/FL) се подчертава, че качеството на материалите, предоставени от неправителствени организации на подизпълнители, е с много високо качество, но училището или учителите (в единични случаи) зависи дали да го приемат или не.

Независимо дали сексуалното образование е задължително или не, всеобхватно или не, изследването сочи, че във всички държави основният проблем е липсата на адекватно обучение на учители/преподаватели, което е сериозна бариера пред предоставянето на висококачествено сексуално образование и неговото последователното прилагане. Само в много малък брой страни е налице задължително обучение за учители, които преподават сексуално образование. В повечето държави студентите, които получават педагогическа квалификация или не получават обучение по сексуално образование като част от официалния курс на обучение, или получават, но то е силно ограничено, незадължително и дори неправилно (напр. FR). Когато НПО поемат преподаването, то е официално или неформално, но те са или само до известна степен подкрепяни/субсидирани от държави и институционални участници или изобщо не са. Училищата могат да „възложат“ задачата на неправителствени организации да предоставят програми директно на учениците и/или чрез обучение на учители. Капацитетът на неправителствените организации обаче е ограничен и със сигурност не може да достигне степента на покритие на държавните училищни системи.

С много малко изключения, липсват практики за мониторинг на държавно и европейско ниво за измерване на прилагането и качеството на сексуалното образование. Дори там, където такива практики съществуват, то те са случайни, спорадични, а не постоянна практика (напр. BE/FR, BE/FL, SE, DK, LT, NL). В допълнение, на практика не съществува мащабен мониторинг и изследвания за измерване на ефективността на сексуалното образование по отношение на нагласи и поведенчески модели, промени и тенденции (например отношение към „мита за изнасилване“, сексистки нагласи, склонност към изнасилване, насилствено поведение, тийнейджърска бременност, тийнейджърски аборти, разпространение на полово-предавани болести, и др.). Систематичното изследване на поведенчески промени и тенденции във връзка със съдържанието на сексуалното образование би било от решаващо значение за потвърждаване на определени тенденции, сравнителни перспективи и биха били аргумент за необходимостта от включването на феминистки подходи и теми (като съгласие). За разлика от държавните и институционалните участници, ние призоваваме както за участие в задължително обучение от страна на преподавателите, така и за прилагане на мониторинг и практики за измерване на въздействието на сексуалното образование.

По отношение на съдържанието и учебния подход, сексуалното образование в Европа все още се фокусира до голяма степен върху биологичните аспекти на сексуалността, застъпвайки най-вече теми като бременност, контрацепция, полово-предавани инфекции и тяхната превенция. Темата за сексуалното образование се среща в някои държави в часовете по гражданско образование, и почти не е включено като тема в други образователни предмети. Има тенденции преподаването по темата да е най-вече и изключително в часовете по биология/анатомия. Тази тенденция преобладава дори в страни, идентифицирани като притежаващи сравнително добри системи за сексуално образование (напр. BE/ FL, FI). Тази тенденция се дължи на липсата на специална подготовка на учители, специалисти в други области и тъй като преподавателите по биология са по-уверени в знанията си, се чувстват и по-добре подготвени за разглеждане на темата за сексуално образование, съсредоточавайки се върху нейните научни аспекти. Трябва да се признае, трудността при преподаване и обсъждане на теми като сексистки стереотипи, сексуална принуда и малтретиране, насилие в рамките на интимната връзка, здравословни и нездравословни отношения или порнография. Тези теми изискват не само обучение, но и по-широки познания и чувствителност от страна на самите преподаватели, тъй като сексуалността, половите очаквания и норми влияят върху всички нас (Kardos и Sudár, 2019).

Поставянето на фокуса върху биологичният аспект означава и поставяне на акцент върху рисковете, предупрежденията и негативните послания, и понякога дори може да включва сплашване и насърчаване на въздържанието, представяйки го като „отговорно“ и „информирано“ поведение. Няколко държави показват тенденции към модела AOUM (въздържание преди брака), добре известен от американския дискурс (напр. HU, HR, LT, MT) и/или към т. нар. „Модел ABC“ (въздържание, бъдете верни, използвайте презерватив) (MT), към прилагане на т.нар. „интегриране на семейството“, особено когато сексуалното образование е част от други учебни програми, както и учебни часове, озаглавени „образование/подготовка за семеен живот“ (напр. HU, LT). Тези модели всъщност пропагандират сексистки, срещу прекъсването на бременността, хетеронормативни и хомофобски идеологии, вместо да приучават към уважение, равенство, взаимност и ненасилие като „семеини ценности“, и утвърждава строгите

роли и норми на половете. В допълнение, в някои страни (например TR, UK/S) учителите по религия имат право да преподават сексуално образование.

Страните, в които държавните институции и правителствата директно препоръчват или открито допускат такива подходи, представляват предизвикателство по отношение на застъпничеството, като се има предвид, че там не само няма политическа воля, но съществува и пряка опозиция за въвеждане на базирано на факти сексуално образование, още по-малко феминистко сексуално образование. Истината е, че точно в тези страни добрата новина е по-скоро, ако такова образование липсва или се прилага рядко. Междувременно неправителствените организации, които работят по този въпрос нямат правомощия, средства и човешки ресурси да изпълняват широкомащабни проекти, за да компенсират недостига на институции, притежаващи по-добър капацитет, като трябва да се отбележи, че тези организации доста често се сблъскват със значителна политическа враждебност при реализиране на проекти, свързани със сексуалното образование (например HU)³.

Противопоставянето срещу много от ценностите и визиите на феминизма, съставляващи част от сексуално образование, нараства в много части на Европа. Тази реакция идва не само от страна на религиозния и/или консервативен популистски традиционализъм, но много често и от страна на управляващи партии, които я представят като реакция „в името на прогреса“. Много често такава реакция се налага успешно и от неконсервативните масови медии и популярната култура, например подемот на опозиция срещу феминистките ценности, тенденции за ребрандиране на сексуалната експлоатация и представянето ѝ като овластяване, необходима за жената сексуалност, която я прави желана и контролираща, имаща „власт“ над мъжете.

Съществуват успешни инициативи, насочени към достигането директно до деца и младежи, особено когато те са от нетолерираща такъв тип образование институционална среда или живеят в по-разпокъсани селски райони. Тези инициативи включват интернет: блогове и блогове от свързани възрастни и връстници (например HU, RO) и мобилни приложения и уебсайтове с възможност за задаване на анонимни въпроси на здравни специалисти (напр. TR, SI). Използването на технологии е от решаващо значение за достигане до децата и младежите. Интернет технологиите дават алтернативи на порнографското съдържание, достъпно в огромни мащаби при търсене в интернет мрежата за термини и познания, свързани със сексуалното образование. В отговор на този добър подход е налице и разпространението на богато съдържание, изпълнено с традиционалистична, религиозна и сексистка идеология от страна на мощните опозиционни групи (напр. във Франция), които все повече завземат интернет пространството, организират и публикуват онлайн събития и успешно прилагат стратегии за SEO (оптимизация за търсачки) за да спечелят видимост.

Различия по географски области

---

³ В България също е налице отричане и неприемане на реализирането на проекти от страна на НПО, свързани със сексуалното образование. Темата за сексуалното образование на децата стана особено чувствителна и такова образование започна да се отхвърля напълно след дебатите около Конвенцията на Съвета на Европа за предотвратяване и борба с насилието над жените и домашното насилие

Съществуват значителни разлики при предоставянето и в качеството на сексуалното образование не само между отделните държави, но и в рамките на самите държави. Селско-градските, източно-западните, южно-северните и регионалните граници са преобладаващите географски разделения, различията между училищата и учителите също се влияят от публичното/частното, светското/религиозното финансиране и от характера на самите училищата, както и от типа специализация (обща/специализирана), както и от конкретни училища, които изповядват определена идеология.

Училищата в селските райони се сблъскват с допълнителни предизвикателства или бариери пред предоставянето на сексуално образование, включително липса на човешки и материални ресурси. Тези фактори, в комбинация с факта, че сексуалното образование не е задължително, много често водят до отхвърляне на сексуалното образование като част от учебния процес (напр. RO). В допълнение е и факта, че анонимността не е гарантирана, а и услугите са по-малко достъпни.

В същото време, сътрудничеството между различни агенции и доставчици на услуги в някои страни (напр. AT, BE/FR) е по-разпространено и по-ефективно в селските райони, отколкото в градските, а в големите градове (напр. Брюксел) има повече младежи, които имат нужда от такъв тип образование. Държавите, в които регионалните общини имат относително висока степен на автономия (напр. ЕС, Великобритания), показват големи различия в предоставянето, съдържанието, качеството и свързаното със сексуалното образование законодателство. Дори и в държавите, където рамката е сравнително добра, не е гарантирано еднакво качество, подход и прилагане на обучението по предмета.

С изключение на някои случаи, когато общото одобрение на основаното на факти сексуално образование е високо държавните насоки едва се оспорват (NL), но публичното/частното, религиозно/светско разделение е от изключително значение. Не е изненадваща изразената от експертите загриженост, че някои директори на училища и учители в религиозни училища са склонни да не предоставят адекватно сексуално образование и дори са съобщавани случаи, че те дори предоставят невярна информация и прокламират вредни идеологии (напр. ES, UK/S, BE/FL).

В по-богатите, социално-демократични социални държави и в държавите, където е налице по-добро отношение спрямо сексуалното образование, частните училища са често религиозни училища и като такива осигуряват по-слабо адекватно сексуално образование от държавните училища. Точно обратното, в по-малко богатите държави частните училища са по-скоро „алтернативни“ и като такива те доста често осигуряват по-добро сексуално образование от държавните училища. В тези държави обучението по темата често е иницирано по собствена инициатива, и също често е в сътрудничество с неправителствени организации (например GR, RO, HU). Възможни са и вариации, които зависят от преценката на учителите и в някои случаи те коригират например държавните учебни програми, които включват силно проблемни версии на образованието за „семеен живот“. Критично мислещите учители биха могли да изберат онази част от учебната програма, която смятат за полезна и биха могли да подхождат по свой начин, дотолкова доколкото политическата и/или идеологическата насоченост на конкретното училище го позволява и те не са под заплахата от уволнение (напр. HU). Позицията на училищата може да бъде повлияна и от историческата, политическа и идеологическата насоченост на самата институцията, от ръководителя на училището

или от културно-общностните характеристики на училището, определен от управителния съвет (напр. УК/NI).

Застъпничество за феминистко сексуално образование: препоръки и необходими действия

Ние призоваваме за задължителни, всеобхватни и феминистки взаимоотношения и за феминистко сексуално образование в целия континент

Основната отговорност за определяне на стандарти, рамки и благоприятни условия за предоставянето на феминистко сексуално образование носят институциите на ЕС и правителствата на държавите-членки. Тук излагаме нашите конкретни призови за промяна. Застъпниците, изследователите и преподавателите играят решаваща роля за постигането на промени в политиката и на високи стандарти по отношение на качествено сексуално образование, вкл. и по отношение на неговото проектиране и подготовката на съдържанието, по време на неговото реализиране и конкретно преподаване, така и по времето на неговата оценка. Посочените тук препоръки за нови политики са насочени преди всичко към органите на ЕС и към държавите, но те могат да бъдат ползвани като инструмент за застъпничество и насоки за действие и от преподавателите, от авторите на учебно съдържание, на застъпнически кампании. Препоръките засягат регулаторни действия; разработване на учебни програми; инструменти за кампания и ресурси; нужди от финансиране и научни изследвания

В Европа, 9 милиона момичета, до навършване на 15 годишна възраст, са преживели някаква форма на онлайн насилие (ООН, 2015)

Регулаторни дейности

Правото на сексуално образование и правото на репродуктивно и сексуално здраве, средствата за контрацепция, продуктите за менструална хигиена и репродуктивните услуги, вкл. и достъпът до аборт, следва да бъдат защитени от ЕС и от всички държави-членки. Тези права следва да бъдат приети като **основни права**, формулирани или като част от правото на образование, и/или като част от правото на здраве, и/или като право на достъп до информация, като допълнение към Хартата на основните права на ЕС; и/или включени в други международни договори за правата на човека.

Европейските институции трябва да окажат натиск върху **социалните медии** с цел да се въведат по-ефективни стратегии за скрининг на съдържанието и за защита на потребителите.

Корпорациите в индустриите, които популяризират нездравословни послания за сексуални взаимоотношения, вкл. медиите, индустрията за красота и рекламата, трябва да бъдат подложени на натиск и регулация, така че вредните им ефекти

да бъдат смекчени. ЕС следва да определи рамка за тези регулаторни действия за борба с половите стереотипи в медиите, която да се прилага от всички държави-членки.

Като се има предвид ролята на сексуалното образование за постигане на равенство между жените и мъжете, целите на образованието трябва да бъдат включени в **правни инструменти**, стратегии и насоки за насърчаване на равенството между жените и мъжете както на равнището на ЕС, така и на равнището на държавите-членки

Държавите-членки, базирайки се на CEDAW и на антидискриминационната европейска законодателна рамка – закони и конвенции, трябва да премахнат патриархалните практики от държавните учебни програми и учебници, вкл. и джендър стереотипите, норми, съдържание и полово-стереотипни роли; в т.ч. и пристрастната, хетеронормативна/хомофобска/расистка, сексистка дезинформация относно половете, възпроизводството, отговорността за контрацепция и др.

Европейските институции трябва да ратифицират Истанбулската конвенция и да приемат всеобхватна директива за борба срещу насилието, вкл. и срещу сексуалната експлоатация. Този процес трябва да включва оценка на законодателната рамка, с цел гарантиране приемането и усъвършенстването на законодателство и извършването на специфичен джендър анализ, и прилагане на Истанбулската конвенция. Необходими са разпоредби, които да гарантират прилагането на законодателството, а повишаването на осведомеността да е базирано на качествени практики, базирани на феминистки принципи.

Всички държави-членки на ЕС трябва спешно да приемат ефективни политики и стратегии за задължително докладване на случаи на **сексуално насилие в детска възраст и да приемат адекватни механизми за реагиране**, в т.ч. извършване на мониторинг в училищата и редовно провеждане на обучение по сексуално образование.

Имайки предвид широкообхватното, мощно и изключително вредно влияние на **онлайн порнографията** и нейната трансгранична природа, европейските държави и ЕС трябва да наложат единни и строги разпоредби относно нейното съдържание и достъпност.

Необходимо е установяване на ефективно европейско сътрудничество и още по-строго регулиране и **преследване на производството, разпространението и потреблението на детска порнография**, в съответствие с Директива 2011/93/ЕС. Необходимо е политиките да бъдат допълнение с оглед осигуряване на ефективното им прилагане и с цел осигуряване на успешно идентифициране и преследване на извършителите на сексуално насилие в онлайн пространството, често извършвано извън пределите на държавата, в която се намира извършителя.

Разработване на учебни програми и обучения

Съдържанието на сексуалното образование трябва да бъде част от общото учебно съдържание и интегрирано в съответните програми, разработени от Министерството на образованието или други съответни органи.

Малцинствените групи, вкл. расови, национални и религиозно-културни малцинства, млади хора и особено момичета с увреждания, сексуални малцинства и особено млади лесбийки трябва да бъдат представени в

съдържанието на сексуалното образование, интегрирано в учебните програми, в съответствие с насоките, издадени от Министерството на образованието или друг съответния орган,

Държавните органи трябва да гарантират, че услугите за сексуално и репродуктивно здраве на млади хора и особено на млади жени са достъпни за всички групи, вкл. и за малцинствените групи, в т.ч. и за момичета, настанени в институционални заведения, за всички и особено за момичета с увреждания, сексуални малцинства и млади лесбийки, жертви и предполагаеми жертви на полово основано насилие. Когато липсват или са недостатъчни, ЕС трябва да подкрепи предоставянето на услуги по сексуално и репродуктивно здраве от НПО и други организации, притежаващи специален опит в тази област. Министерството на образованието или друг съответен орган в държавите-членки трябва да гарантира, че курсовете за висше образование за учители са акредитирани, само ако те осигуряват подходящо обучение по сексуално образование като задължителна част от учебната им програма. Качеството на тази учебна програма трябва да се следи от националните организации за защита на правата на жените и от Европейската асоциация за осигуряване на качество във висшето образование (ENQA).

Министерството на образованието или друг съответен орган в държавите-членки трябва да осигури обучение по сексуално образование, като част от висшето образование за всички специалисти, които ще работят с деца и младежи и биха могли да се сблъскат със ситуация, в която да се наложи да отговорят на въпроси свързани с взаимоотношенията и сексуалността, и/или да се наложи да реагират при подозрения/случаи на злоупотреба (напр. медицински специалисти, медицински сестри, училищни медицински сестри, психолози, училищни психолози, социални работници, учители и възпитатели в детските градини и предучилищна подготовка).

Кампании, инструменти и ресурси

Европейските институции трябва (да продължат) да прилагат и да финансират **общоевропейски кампании за повишаване на осведомеността** относно сексуалното образование, сексуалното и репродуктивно здраве и права, ХИВ/СПИН и други полово-предавани инфекции, насилието над жени и момичета, сексуално насилие и тормоз, проституция и сексуална експлоатация, тормоз (особено сексистки и хомофобски тормоз), сексистки и основани на пола стереотипи и очаквания. По отношение на сексуалното образование, кампаниите трябва да бъдат насочени към искането за установяване на споделена базисна основа за учебния материал в цяла Европа, която включва принципите, подходите и темите, очертани в предишния раздел. Такива кампании трябва да включват предоставяне на навременни и финансово подсигурени консултации за правата на жените.

Необходимо е да се **създадат национални и европейски бази данни**, където да се споделят добри практики, ресурси и инструменти, за да се даде възможност на преподавателите и на заинтересованите родители да се обучават по темата и да бъдат овластени с полезни материали и методологии.

Необходимо е всички основни и базисни материали да бъдат преведени на различни езици. Материалите трябва да дават и познания за разпознаване, комуникация, справяне и насочване към съответни услуги в случаи на сексуален

тормоз и насилие в училища и/или у дома, както и да предоставят примерни вътрешноинституционални политики и протоколи.

Сътрудничеството на гражданското общество от всички държави-членки при провеждането на кампании по този въпрос е от решаващо значение: експертният опит на национално ниво е ясно изразен в специфичните за всяка държава доклади и би допринесъл изключително много за по-нататъшно споделяне на най-добрите практики, експертиза и създаване на международна кампания за национални и общоевропейски действия.

Финансиране

Европейските институции и Европейската комисия трябва да заемат ясна позиция относно значението на сексуалното образование и да го въведат като приоритет за финансиране. Държавите-членки трябва да гарантират финансови ресурси, насочени към изграждане и реализиране на адекватно, подкрепено с научни факти и феминистки принципи сексуално образование. Такава инвестиция трябва:

Да подкрепя проекти, инициативи и организации (вкл. основно финансиране) в страни, където достъпът до сексуално образование е оскъден и основната информационна, образователна и консултативна дейност се извършва от НПО, тъй като държавата отказва да се ангажира, и където училищното сексуално образование може да бъде възложено на НПО. Тази подкрепа трябва да бъде освободена от изискването да има партньорство от страна на държавата.

Да подкрепя проекти и инициативи за предоставяне на обучение на учителите и за обучение на обучители.

Да насърчава **обмена на добри практики и съвместни усилия за регионално застъпничество** между организации на гражданското общество в държавите-членки, насочени към повишаване на осведомеността като основен аспект на образователните възможности, в които ЕС може да се ангажира.

Да финансира преводи на одобрени от ЕС материали по сексуално образование на всички национални езици.

Да постави приоритет върху изследвания по теми, свързани със сексуалното образование (виж по-долу).

Да гарантира, че **държавите-членки осигуряват трайно финансиране за НПО**, на които официално е възложено обучението по сексуално образование в качеството им на външни изпълнители или, които покриват тази нужда поради липса на държавни усилия.

Изследвания

Европейските изследователски институции следва да възприемат сексуалното образование и свързаните с него теми като области на изследване, вкл. и във връзка с оценка на превенцията на насилието и осигуряването на здравеопазване (напр. Евробарометър, Агенция на ЕС за основни права, Европейски съвет за научни изследвания, Програмата Мария Кюри).

За да се осигури последователна система за периодично събиране на статистически данни за насилието над жени и момичета в ЕС (напр. по отношение на убийствата на жени - фемцид) е необходимо **да се приемат общи стандарти за събиране на данни.**

До генерирането на мащабни данни, които в момента липсват, е необходимо да се **финансират мета-анализи, които да синтезират съществуващи, изолирани изследвания по тези теми.**

По-специално, налице е спешна нужда от финансиране и реализиране на международни изследвания и събиране на данни (сегрегирани по пол) по отношение на порнографията; изследвания за въздействието на стереотипите, за потребностите от сексуално образование от страна на различни общности, за ползите и дългосрочното въздействие на сексуалното образование, за сексуалното насилие и насилието над деца.

Необходимо е да се възлагат редовни актуални прегледи на международната политика с цел развитие и надграждане на сексуалното образование и на сексуалното и репродуктивно здраве и права на децата и младите хора във всички европейски страни. Следва да бъдат възложени специални прегледи по региони (напр. Централна-Източна Европа, Балтийските и страните от Балканите - СЕЕВБС) с участието на регионални мрежи, работещи по свързани теми, с цел установяване на солидни практики за мониторинг и измерване на въздействието на сексуалното образование в Европа.

Европейската комисия следва да приеме нови индикатори за сексуалното и репродуктивното здраве и права, да принуди държавите-членки да използват тези индикатори и да превърнат сексуалното образование и сексуалното и репродуктивно здраве и права в европейска компетентност.

Европейското женско лоби отчита загрижеността относно изследователската етика при изследване на непълнолетни субекти и насърчава внимателното и етично, вкл. и от методологична гледна точка проектиране на изследванията, с цел събирането на адекватни данни в тази област.

Научавайки за анатомията си, жените могат да забравят за срама от собственото си тяло и да имат своята сексуална свобода, без вина и предразсъдъци.

Благодарности

Изследовател и автор на обобщения доклад: д-р Ноа Ногради

Редактори: Катрина Грахам, Майене Дукул и Виола Бианчети

Анализ: Джоана Гамейро

Координатор на националните анализи: Ирене Розалес и Пиерет Пап

Графичен дизайн: Аурора де Бонкур

Изследователи (по държави):

АВСТРИЯ	Илона Грениц
БЕЛГИЯ	Фландърс Каро Ван дер Шуерен
БЕЛГИЯ	Валония Силви Лаусберг, Шарлот Дуюсенс
БЪЛГАРИЯ	Илиана Балабанова
КИПЪР	Мария Епаминонда
ЧЕХИЯ	Катерина Ходицка
ДАНИЯ	Ранди Тейл
ФИНЛАНДИЯ	Йоханна Пакканен
ФРАНЦИЯ	Анни-Лоренс Годафрой
ГЕРМАНИЯ	Анна Шрайнер, Уприке Хелверт
ГЪРЦИЯ	Мика Йоаниду
УНГАРИЯ	Борбала Юхас, Дороти Редаи
ИРЛАНДИЯ	Джаклин Хейли
ИТАЛИЯ	Сузи Казацция
ЛАТВИЯ	Едит Калнина
ЛИТВА	Есмералда Кулиесите
ЛЮКСЕМБУРГ	Моник Щтейн
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЯ	Пенелопа Гурчилова, Даниела Зарева
МАЛТА	Лорейн Спитери
НИДЕРЛАНДИЯ	Тони Фийлд Кок
ПОРТУГАЛИЯ	Александра Силва
РУМЪНИЯ	Даниела Драгичи, Лаура Албу
СЛОВЕНИЯ	Лили Вученович

ИСПАНИЯ	Луси Поло Кастило, Исабел Мартинез
ХЪРВАТИЯ	Саня Джурас, Нела Памукович
ШВЕЦИЯ	Елин Деллас
ТУРЦИЯ	Нурай Юзбай
ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО Пиндел	Емма Рич, Мелиса Ууд, Барбара Клиърли, Моника

Европейско женско лоби изказва специални благодарности на всички жени от цяла Европа, които дадоха своята експертиза и споделиха своите знания за да подкрепят издаването на този доклад:

- Членовете на работната група към ЕЖЛ по сексуални и репродуктивно здраве и права и по-специално на под-групата по сексуално образование, ръководена от Даниела Драгичи.
- Участниците в Младежкия феминистки летен лагер AGORA, 2018.
- Членовете на Секретариата за тяхната подкрепа по време на реализирането на този доклад, на Гуендолин Лефебр – Президент на ЕЖЛ, на Анна Зобнина - член на УС на ЕЖЛ, на Генералния секретар на ЕЖЛ - Джоанна Мейкок и на Клейр Форканс – Директор Политики и Кампании към ЕЖЛ.

Превод от английски на български език

Илиана Балабанова, Председател на Българската платформа към Европейско женско лоби

Европейското женско лоби (ЕЖЛ) обединява женското движение в Европа, и си поставя за цел да повлияе на широката общественост и на европейските институции да работят в подкрепа на правата на жените и за равенството между жените и мъжете.

Ние сме най-голямата европейска мрежа от женски асоциации, представляваща общо над 2000 организации във всички държави-членки на ЕС и страните кандидатки за членство, както и 18 коалиции от цяла Европа. Ние представляваме многообразието на жените и момичетата в Европа. ЕЖЛ работи за общество, в което приносът на жените във всички аспекти на живота се признава, възнаграждава и оценява - в лидерството, в грижите и в производството; където всички жени имат самочувствие, свобода на избор, където всички жени и момичета са свободни от насилие и експлоатация; и където нито една жена или момиче не е изоставено от институциите.

Този доклад е финансиран от Програмата за правата, равенството и гражданството на Европейски съюз. Съдържащата се информация не отразява непременно позицията на Европейска комисия

С подкрепата на